

Kungsholms kyrka

Kungsholms kyrka

Kungsholms församling, Domkyrkokontraktet, Stockholms stift

kv Ulrika 1, Bergsgatan 1, Kungsholmen, Stockholms kommun och län, Uppland

Kungsholms kyrka uppfördes under åren 1673–88. Tornet med kupol och lanternin tillkom dock först 1810. Det officiella namnet på kyrkan är Ulrika Eleonora kyrka, uppkallad efter Karl XI:s gemål. Kyrkan kallas dock i dagligt tal för Kungsholms kyrka varför denna benämning används här.

Arkitekt var Mathias Spieler (född omkring 1640, död 1690) och det var även han som ledde och övervakade byggnadsarbetena. Innan grunden lades för Kungsholms kyrka hade han biträtt Jean de la Vallée vid uppförandet av Katarina kyrka på Södermalm. Den enda kyrka som uppförts enligt hans ritningar lär i övrigt vara Holms kyrka i Uppland, 1677. Spieler stod också för ritningarna till Drottninghuset, ett hem för äldre kvinnor som uppfördes med drottning Ulrika Eleonora som byggherre intill Johannes kyrka i Stockholm (1686–89). Han var också involverad i uppförandet av bl a Salsta och Sjöo slott i Uppland, båda ritade av Tessin. Den renovering som gjordes under arkitekten Erik Lundbergs (1895–1969) ledning präglar idag kyrkorummet.

Kungsholms kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen.

HISTORIK

Före år 1600 fanns i stort sett ingen bebyggelse på den ö, som idag går under namnet Kungsholmen. Den ingick i Solna socken och försam-

ling och kallades länge Munklägret eftersom marken hade tillhört stadens svart- och gråbrödrakloster. Under 1600-talet blev ön alltmer bebodd och bebyggd.

1671 gav kungen, Karl XI, sitt tillstånd att här bygga en kyrka och bilda en egen församling. I korsningen av Hantverkargatan och Kaplansbacken låg det trähus som blev Kungsholms första kyrka. Det var när denna kyrka invigdes året därpå, 1672, som namnet Kungsholmen omnämndes för första gången. 1679 brann den lilla interimskyrkan ner till grunden och med den alla inventarier. I askan återfanns dock det nedsmälta nattvardssilvret, av vilket en av de vinkannor som än idag finns i kyrkan, tillverkades. Som provisorisk kyrka nyttjades under de närmaste åren en annan träbyggnad på Hantverkargatan, inom det som kom att bli Serafimerlasarettets område. Flera av de inventarier, som då skaffades, överflyttades senare till den nya kyrkan.

1673 påbörjades grundläggningsarbetena för den nya kyrkan. Arbetet fortskred sakta, bl a på grund av bristande medel, varför kyrkan invigdes först i december 1688. Året dessförinnan hade kung Karl XI befallt att kyrkan skulle bära namnet Ulrika Eleonora efter sin gemål. Arkitekt var Mathias Spieler som tidigare bistått Jean de la Vallée, som för övrigt var hans svärfar, vid uppförandet av Katarina kyrka. 1671 fick Spieler huvudansvaret för detta bygge i och med att de la Vallée utnämndes till Stockholms borgmästare.

Planformen i Kungsholms kyrka utgår tydligt från Katarina kyrkas. Båda är **centralkyrkor** med formen av ett **grekiskt kors**. Kungsholms kyrka saknar dock Katarinas fyra små kvadratiska utbyggnader i korsarmarnas vinklar. Det kom att dröja drygt ett sekel innan tornet uppfördes, 1809–10. Arkitekt till detta var A W Palmroth (omkring 1765–1825), som emellertid utgick från Spielers ritning.

Interiören har under årens lopp genomgått en rad olika förändringar. Ursprungligen hade kyrkorummet ett tillfälligt trävalv, som ersattes med det befintliga först 1757. Samtliga korsarmar hade från början läktare, vilka revs i samband med en ombyggnad 1820. Samtidigt togs de två sakristierna som låg bakom altaret i den östligaste delen av den östra korsarmen bort och ersattes med den nuvarande sakristian.

1882 genomfördes en genomgripande ombyggnad under ledning av arkitekten F G A Dahl (1835–1927). Då demonterades de stora fönstren med sina glasmålningar från 1688 och de ursprungligen rektangulära fönsteröppningarna förstörades, gjordes rundbågade och försågs med gjutjärnsfönster. Samtidigt kompletterades exteriörens enkla **lisenarkitektur** med **baser** och **kapitel** och korsarmarnas gavelpartier fick stora **frontoner**.

1891 målades kyrkans inre om och fick tidsenliga schablonmålningar i valvbågar etc. Dessa målades över redan vid en ombyggnad 1915–16, då kyrkan återfick sina ursprungliga vitstrukna väggar och bänkarna målades om i en mörkbrun ton.

Nästa stora renovering ägde rum 1954–56 då Erik Lundberg var ansvarig arkitekt. Den serie av ursprungliga glasmålningar, som togs bort vid 1882 års ombyggnad, återställdes, varvid fönstren också återfick sin rektangulära form.

Exteriören i övrigt återfördes till utseendet före 1880-talsombyggnaden.

Interiört var ambitionen att söka återskapa något av kyrkorummets **karolinska** uttryck. Det s k dopkapellet, som tidigare stått i **korets** norra del, placerades i norra korsarmen där golvytan gjordes fri, utan fasta bänkar. I övrigt tillkom en ny öppen bänkinredning som gavs en färgsättning som skulle harmoniera med de många värdefulla begravningsvapnens dunkla färgskala. De äldre ljuskronorna med levande ljus placerades i **koret** medan nya armaturer i mässing, ritade av Lundberg, skapade en intrikat ljusförling i rummet. 50-talets omdaning blev på sin tid ganska omskriven och av en del hårt kritiserad.

BESKRIVNING

Omgivningen

Kungsholms kyrka ligger i Stockholms innerstad på östra delen av Kungsholmen vid Hantverkargatan, en av stadsdelens huvudgator. Bebyggelsen väster och norr om kyrkogården utgörs av 5–6 våningar höga bostadshus uppförda från 1870-tal till 1930-tal. Söder om kyrkogården, på andra sidan Hantverkargatan, ligger f d Folkskoledirektionens kontorsfastighet från 1950-talet, idag Ekobrottsmyndigheten. I öster, på Kaplansbacken, finns en anläggning som delvis är uppförd på 1810-talet. Den rymmer numera Stiftelsen Höstsol med äldreboende för skådespelare. I grannskapet finns en rad monumentala byggnader och för staden viktiga institutioner såsom Stockholms Rådhus, Stadshuset, Stadsarkivet, f d Kungliga Myntet och Serafimerlasarettet. Kyrkans omgivning utgörs således av mycket blandad bebyggelse både när det gäller ålder och funktion.

Kyrkomiljön

Kyrkobyggnaden är placerad i norra delen av en rektangulär kyrkogård, som sluttar ganska brant ned mot Hantverkargatan i söder. Vissa delar av kyrkogården ligger högre än omgivande gator. Den omges till större delen av ett gjutjärnsstaket i **gotiserande** formspråk. Längs norra delen av Kaplansbacken finns en gråstensmur, en rest av den mur som tidigare omgav kyrkogården. De fem entréerna till kyrkogården, tre på den södra sidan och två på den norra, har alla grindar av svartmålat smide. Den mellersta entrén från Hantverkargatan har grindstolpar av sandsten, försedd med **volutprydnader** på sidorna, medan de andra är av putsat tegel.

Gångarna är antingen grusade eller asfalterade. Partiet framför kyrkans huvudentré i väster har beläggning av smågatsten och här står på rad fem gaslyktor från 1950-talets ombyggnad. I övrigt har kyrkogården lyktor av äldre traditionell modell. Den stora slänten söder om kyrkan ned mot Hantverkargatan är gräsbevuxen. På kyrkogården finns ett stort antal höga träd; lind, alm, kastanj, ek, avenbok, valnöt m m.

På kyrkogården finns exempel på gravvårdar av olika slag, alltifrån sent 1600-tal fram till idag. I gräsmattorna finns t ex äldre liggande gravhällar av sten, gjutjärnskors och stående stenar av granit omgivna av järnstaket. I slänten mot söder ligger en stor **gravtumba** av murad sandsten från 1757. En minneslund är belägen i kyrkogårdens nordöstra del, markerad med ett stort träkors. Den är för övrigt den första i sitt slag i Stockholms innerstad.

I kyrkogårdens nordvästra hörn, där det numera rivna gravkapellet från 1909 låg, finns en asklund. I slutningen närmast Kaplansbacken ned mot Hantverkargatan ligger en asklund res-

pektive askgravar. Längs med kyrkogårdens sydsida, med adress Hantverkargatan 6, ligger det f d fattighuset från 1762. Det är uppfört i två och en halv våning, gulputsat med brutet svart plåttak, och nyttjas idag för församlingens barn- och ungdomsverksamhet och för samkväm. Här finns även hyreslägenheter.

Kyrkobyggnaden

Kungsholms kyrka är en av de första **centralkyrkorna** i landet med tydlig inspiration från Katarina kyrka, vars grundläggning påbörjats sjutton år tidigare. Kyrkan har en **grekisk korsplan** med lika långa korsarmar. Huvudentrén är placerad i väster. Eftersom marknivån sluttar mot söder leder en dubbeltrappa upp till den södra porten. Kyrkans stomme är av tegel.

Exteriör

Ovan en grund av gråsten och sandstenssockel reser sig kyrkans putsade fasader med gula vägg- ytor med listverk och **lisener** avfärgade i grått. Tak, kupol och lanternin är klädda med kopparplåt. Över korsmitten reser sig en balustradförsedd **attikavåning** som kröns av en tämligen låg kupol med en **lanternin** i flera avsatser. Med sina stora ljudluckor av koppar och runda urtavlor i alla fyra väderstreck kröns den av ett förgyllt klot och kors. Korsarmarna har **valmade** tak.

De stora rektangulära träfönstren är spröjsade och målade i brunt. Portarna mot väster och söder är av koppar med förgylld dekor och har en enkel sandstensomfattning. Ovan huvudentrén i väster finns en cirkelrund nisch med en byst av aposteln Petrus. Till den södra porten leder en hög dubbeltrappa av sandsten, ritad av

Jean Eric Rehn. Det enkla smidesräcket är av yngre datum. Under trappan finns en plåtskodd trädörr som leder in till källarutrymmena. I norr är det gamla porthålet igenmurat. På den östra fasaden finns en dekoration och inskription om kyrkans grundläggningsår, 1673, och årtalet för en av de stora renoveringarna, 1882. I hörnet mellan den norra och östra korsarmen finns en envåning tillbyggnad som rymmer kyrkans **sakristia** och i vinkeln mellan östra och södra korsarmen ligger en låg, rektangulär utbyggnad som innehåller två **gravkor**. Det längst österut är det Lenmanska och det västra är det Westinska **gravkoret**.

Interiör

Vapenhuset fick sin utformning i och med 1950-talets renovering med träpanel på väggar och i tak, kalkstensgolv och glasade trädörrar genom vilka man träder in i kyrkorummet, un-

Kyrkorummet mot östra korsarmen och **koret** från orgelläktaren.

der orgelläktaren. Väggarna och de höga kryssvalven är vitkalkade medan kalkstensgolvet skiftar i olika grå nyanser. I mittvalvets hjässa finns skulpterad dekor i form av änglar omgivna av moln och strålar i blått och guld.

Fönstren är höga, rektangulära och blyspröjsade. De återinsattes vid 1950-talets omdaning då de restaurerades och i viss mån rekonstruerades med sina enhetligt komponerade glasmålningar utförda av Glasmästareämbetet i Stockholm efter Mathias Spielers förlagor. Samtliga fönster är försedda med klarglas runt det målade motivet med en kunglig krona, ett bibelspråk, givarens namn samt årtalet 1688. Den öppna bänkinredningen som är marmoreringsmålad och betsad i gult/rödbrun, tillkom också på 1950-talet och har ett för denna tid och för arkitekten Erik Lundberg typiskt formspråk. Bänkarna är formerade i sex kvarter, fyra längs mittgången som leder från vapenhuset fram till **koret** och två i den södra korsarmen.

I den östra korsarmen ligger **koret**, några trappsteg högre än kyrkorummet i övrigt. Altarupsatsen, marmoreringsmålad i grått och med förgylld ornamentik i **empirestil**, ramar med sina **joniska kolonner** in den stora altartavlan med motivet Kristi uppståndelse, målad av konstnären Fredrik Westin 1823. Den halvcirkelformade **altarringen** med svarvade **balusterdockor** är från samma tid. Framför det äldre altarbordet, innanför altarringen, står ett altare av kalksten som härrör från 50-talets ombyggnad. **Koret** lysas upp av fyra äldre ljuskronor. Vid korskvadratens nordöstra pelare finns predikstolen, ett rikt skulpterat och förgyllt **empirearbete** utfört efter C G Gjörwells (1766–1837) ritningar.

Den norra korsarmen fungerar numera bl a som kyrkans dopkapell med dopfunt och en

Kyrkorummet mot koret i östra korsarmen med predikstolen t v.

omgivande skulpturgrupp utförd 1707 av Caspar Schröder (ca 1652–ca 1710), en av den karolinska tidens främsta svenska bildhuggare. De

Dopkappellet i norra korsarmen med Schröders skulpturgrupp.

stora friskulpturerna som bland annat föreställer Kristus och de fyra evangelisterna med sina symboler, är av snidat, förgyllt trä. Schröders dopfunt är sedan 1950-talets renovering kompletterad med en flyttbar funt.

Framför skulpturgruppen, på den stora f d kormattan, komponerad av Barbro Nilsson och utförd av Märta Måås-Fjetterström, är rader av fristående stolar placerade. Kyrkans många begravningsvapen hänger i de norra och södra korsarmarna. Den norra korsarmen rymmer också en "lillkyrka" samt en kororgel. Ovan ett mot öster vänt sekundärt altare hänger här kyrkans äldsta altartavla som föreställer Kristus på korset, målad av Anders Lorentz. Denna altartavla fanns redan 1685 i församlingens andra interimskyrka. Kororgeln är tillverkad av N Hammarberg 1956 och har fem stämmor.

I den västra korsarmen vilar på fyra pelare en läktare, där kyrkans huvudorgel finns. Arkitek-

Norra korsarmen med bl a Schröders skulpturgrupp.

Kyrkorummet från norra korsarmen mot södra entrén och orgelläktaren i väster.

ten C G Blom Carlsson (1799–1868) stod för utformningen av såväl orgelfasaden som läktarbalustraden med sina **balusterdockor** i grått och guld. Orgeln invigdes 1831 men det nuvarande orgelverket är från 1898, byggt av Åkerman & Lund. Det byggdes i sin tur om av Olof Hammarberg på 1950-talet och har nu 47 stämmor. Från samma tid är, förutom **korets** tidigare nämnda ljuskronor, samtliga armaturer i kyrkorummet. De är alla klippta i mässingsplåt med olika blankhetsgrad och ritade av arkitekten Erik Lundberg. De två stora takarmaturerna i mittskeppet utmärker sig särskilt genom sin mycket originella form. I den södra korsarmens yttre hörn finns sekundära förråd.

Den år 1820 tillbyggda **sakristian**, norr om **koret**, präglas framförallt av sina marmoreringsmålade bröstpaneler och stora dörrpartier i **klassicerande** former, tillkomna på 1920-talet. Väggar och kryssvalv är vitkalkade, golvet belagt med parkett. Här finns utrymmen för textilför-

Sakristian med bl a det krucifix som förr hängde ovanför huvudaltaret.

varing av yngre datum. I en nisch ovanför ett litet altare finns det stora krucifix som förr hade sin placering ovanför huvudaltaret. Intill huvudentrén finns brudkammare och toalett samt kapprum m m. I källaren finns lokaler som utnyttjas bl a för körrepetitioner samt verkstadsutrymmen.

Övriga inventarier

Ovanför Caspar Schröders skulpturgrupp, i sig den främsta av kyrkans inventarier, hänger en målning föreställande Maria med Jesusbarnet, kallad Rafaels rundtavla. Den lär vara utförd i Rafaels ateljé av någon av dennes elever. Ett porträtt av Gustav II Adolf, ansett som ett av de bästa porträtten av kungen, hänger på södra väggen i västra korsarmen och är målat av konstnären Jacob **Elfass**. Det flankeras av en oljemålning av drottning Ulrika Eleonora, som kyrkan uppkallats efter.

En rad fina silverföremål finns också i kyrkans ägo, varav några visas i en monter i södra korsarmen. Bl a finns här silverljusstakar från 1600-talet, ett dopfat också i silver tillverkat i Augsburg som en s k **presenterbricka** samt nattvardssilver med bl a en vinkanna, tillverkad av det nedsmälta nattvardssilver som återfanns efter branden av den första provisoriska kyrkan 1679. På predikstolen ligger Gustaf II Adolfs kyrkobibel från 1618. Merparten av kyrkans textilier är från 1930-, 40- och 50-talen men här finns också flera mässhakar från 1800-talet. I tornet hänger tre klockor; storklockan är från kyrkans tillkomsttid men omgjuten 1718, melanklockan som göts om 1734 medan den s k prästklockan är från 1882.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Vid sidan om Katarina kyrka är Kungsholms kyrka en av de första **centralkyrkorna** i landet och därmed ett stycke svensk kyrkohistoria. Dess kupol och höga **lanternin** utgör en viktig del av Kungsholmens siluett och har som riktmärke i staden en stor stadsbildsmässig betydelse. Exteriören uppvisar en tydlig **barockkaraktär** trots att tornet är byggt senare och att vissa förändringar ägt rum.

Kyrkogården ger ett ålderdomligt intryck med det f d fattighuset som delvis bevarat sin 1700-talskaraktär. Kungsholms kyrkogård har fungerat som begravningsplats under mer än tre hundra år och utgör med sina många gravar av varierande ålder en provkarta på olika tiders gravskick, alltifrån 1600-talets liggande gravhällar till dagens minneslund och askgravar. Med de många stora välvuxna träden ger kyrkogården under sommarhalvåret ett mycket lumigt intryck.

Vid 1950-talets restaurering, ledd av arkitekten Erik Lundberg, togs ett helhetsgrepp på kyrkorummet som präglar det än idag, trots enstaka smärre förändringar. Med de nya bänkkvarterens placering, omflyttning av inventarier, färgsättning och belysning har kyrkorummet fått en tydlig väst-östlig riktning som kommit att dominera över korsarmarna i norr och söder, trots att den ursprungliga korsformen finns kvar. Genom att återföra och rekonstruera 1600-talets rektangulära fönsterform och glasmålningar återskapades en mycket viktig del av det **karolinska** kyrkorummet. Äldre årsringar av hög konstnärlig klass som sparats av Lundberg är bl a altaruppsatsen med sin Westinska altartavla, senare kopierad till många kyrkor, predikstolen och orgeln, alla i **empirestil**. Ett viktigt bidrag från 1700-talets början är Caspar Schröders **Berniniinspirerade** skulpturgrupp i dopkapellet, vilket saknar motstycke i landet. Det fick vid 50-talets restaurering en ny placering i norra korsarmen och har därmed kommit att spela en mycket större roll i rummet samtidigt som altaruppsatsen kom i fokus i **ko-ret**. Den av Lundberg ritade bänkinredningen, det nya altaret och armaturerna i mässingsplåt har ett tydligt modernt uttryck som ger en speciell karaktär åt kyrkorummet.

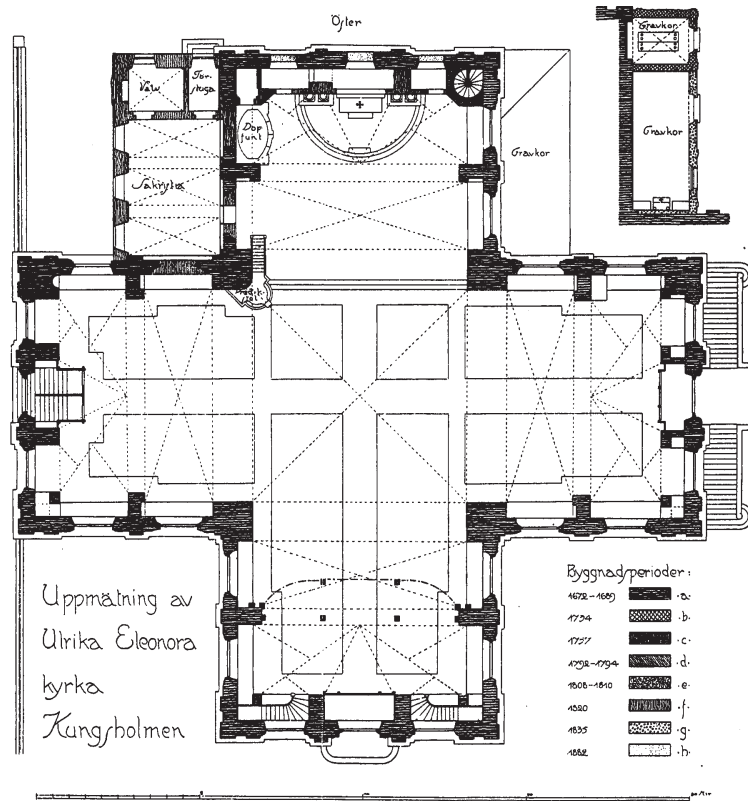
De höga vitkalkade valven, de odekorerade vita väggarna och ljuset som väller in genom de stora fönstren gör att kyrkorummet upplevs som mycket ljust. Dagsljuset och ljuset från de många stearinljusen reflekteras i de många inslagen av förgyllning och mässing i den fasta inredningen och inventarierna, vilket skapar en varm atmosfär.

Kyrkan hyser många inventarier av yppersta konsthistoriska och konstnärliga värde; **begravningsvapen**, **epitafier**, silverföremål, textilier, porträtt och andra målningar m m.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- kyrkan som en av de första **centralkyrkorna** i Sverige
- kyrkans viktiga roll i stadsbilden och i Kungsholmens siluett
- exteriörens **barockkaraktär**
- glasmålningarna från byggnadstiden, 1688
- det Schröderska dopkapellet med sina skulpturer i **Berniniinspirerad barock**
- de olika **empireinslagen** i rummet så som altaruppsatsen med Westins altartavla, predikstolen och orgeln
- helhetsgreppet som togs vid 1950-talets stora restaurering, ledd av Erik Lundberg
- kyrkogårdens många olika typer av gravvårdar från olika tider
- kyrkogårdens lummighet.

ORIENTERINGSPLANER

Uppmätning av A Lindegren 1913, ur Olsson, M, Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka, Sveriges Kyrkor Band III:1, vol 5, Stockholm 1915.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1673	Grundläggning av Kungsholms (officiellt Ulrika Eleonora) kyrka, arkitekt Mathias Spieler.	Olsson 1915
1688	Kyrkan invigs.	dito
1707	C D Schröders skulpturgrupp med dopfunt tillkommer i korets nordöstra hörn.	dito
1734	Det Lenmanska gravkoret uppförs i vinkeln mellan den östra och södra korsarmen.	dito
1757	Kyrkorummets ursprungliga trävalv ersätts med murade valv.	dito
1792–94	Dubbeltrappan i sten i söder tillkommer, arkitekt Jean Eric Rehn.	Olsson 1915
1809–10	Tornet uppförs, arkitekt A W Palmroth (efter Spielers ritningar).	dito
1818	Första delen av gjutjärnsstaketet sätts upp, kompletteras 1860 resp 1909.	dito
1820	Renovering. De två sakristiorna öster om altaret rivs och ersätts med en sakristia i vinkeln mellan den norra och östra korsarmen, korsarmarnas läktare i norr, söder och öster rivs (den senare hade sin placering ovan de två sakristiorna i koret), ny sluten bänkinredning och predikstol m m. Arkitekt C G Gjörwell.	dito
1823	Ny altarpupsats och altartavla, den senare målad av Fredrik Westin.	dito
1831	Ny orgelläktare med balustrad samt orgel med ny fasad, arkitekt C G Blom Carlsson.	dito
1835	Westinska gravkoret uppförs väster om det Lenmanska.	dito
1882	Renovering, arkitekt F G A Dahl. Fönstren med glasmålningar från 1688 demonteras och ersätts med gjutjärnsfönster med klarglas samtidigt som fönsteröppningarna görs rundbågade. Exteriörens fasadelement kompletteras.	dito
1891	Ny öppen bänkinredning målad i ekfärg, väggar och valv dekormålas, kyrkan elektrifieras. Arkitekt A E Melander.	Ulrika Eleonora 1988
1898	Nytt orgelverk av Åkerman & Lund.	Olsson 1915
1909	Gravkapell uppförs i kyrkogårdens nordvästra hörn, arkitekt Aron Johansson.	dito

År	Händelse	Källa
1915–16	Kyrkorummets dekormålning målas över i vitt, bänkarna målas mörkbruna och en låg korbalustrad med balusterdockor sätts upp. Arkitekt Axel Lindegren.	Ulrika Eleonora 1988
1924	Renovering av sakristian . Arkitekt Axel Lindegren.	ATA
1946	Gravkapellet rivs.	dito
1954–56	Genomgripande renovering, arkitekt Erik Lundberg. De ursprungliga glasmålningarna återinsätts i fönstren som på nytt görs rektangulära, exteriören återförs till utseendet före 1882 års ombyggnad, Schröders dopkapell flyttas till norra korsarmen där bänkinredningen delvis tas bort och ersätts med stolar. Ny bänkinredning, nytt altarbord och nya mässingsarmaturer. Korbalustraden tas bort. Vapenhusets ytskikt förnyas, intill entrén inreds en brudkammare. En ”lillkyrka” med kororgel , tillverkad av O Hammarberg, anordnas i norra korsarmen. Orgelverket i huvudorgeln byggs om av O Hammarberg.	Ulrika Eleonora 1988
1979	Minneslunden anläggs, landskapsarkitekt Walter Bauer.	dito
1996–97	Invändig och utvändig putsrenovering.	ATA
2004	Askgravplatser anläggs på kyrkogården.	SSM

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

Stockholms stadsmuseums arkiv

City, del I, *Byggnadsinventering 1974–75*,
Stockholms stadsmuseum 1975, Stockholm
1975

Edman, V, *En svensk restaureringstradition: tre
arkitekter gestaltar 1900-talets historiesyn*,
Stockholm 1999

Kungsholmen Östra, Byggnadsinventering 1990,
Stockholms stadsmuseum 1990, Stockholm
1990

*Kungsholms eller Ulrika Eleonora kyrkas restaure-
ring 1953–1956*, Stockholm 1956

Nilsson, C, Kyrkguiden. *Uägledning till kyr-
korna i Stockholms stift*, Stockholm 2001

Olsson, M, *Ulrika Eleonora eller Kungsholms
kyrka*, Sveriges Kyrkor Band III:1, vol 5,
Stockholm 1915.

*Ulrika Eleonora eller Kungsholms kyrka: historik
och inventarium*, Stockholm 1988.